

kat, akiket, ha éppen maguk között voltak, nyilván szatócsnépnek csúfoltak. Eppen az öngyilkosság vonatkozásában pendultek volna egy híron?

De csakugyan nem lehetetlen, hogy a közel- és közép-keleti (továbbá az indiai és kínai) ókori kollektivisták kultúrák erősen integrált jellegükkel, aprólékos magatartási szabályokkal – amelyeknek az egyes ember különösebb zúgolódás nélkül alávetette magát – szoros közösségi hálózatokkal, amelyet az egyén készen kapott, és amelynek alakítására kis jätéktere volt, alacsonyabb öngyilkossági hányadot produkáltak, mint a görög és római antikvitás individualistább, rugalmasabb életviteli elveket felmutató, változatosabb életvezetési stratégiák között választani engedő, popperi értelemben nyitottabb társadalmi. Az egyik oldalon a durkheimi altruista öngyilkosság áll – példája a massadai tömeges önkézü halál –, a másikon pedig a modern, jelenkori társadalmakra is jellemző anómiás modell – a névtelen athéni vagy római polgár eszerint vehetett véget, ha éppen véget vetett, az életének. Az altruista öngyilkos túlságosan, az anómiás túl kevéssé van integrálva a társadalomba. Zsarnokibb rendszerekben paradox módon ritkább az öngyilkosság (a huszadik századi Magyarországon az ötvenes évek első felében ölték meg magukat a legkevesebben). Zonda módszere, amely abból indul ki, hogy az öngyilkosságra vonatkozó nézetek összefüggnek a kor általános világnézetével, életfilozófiájával, uralkodó vallási rendszerével, és az utóbbiakból indul ki, hogy aztán belőlük vezesse le a szuicidiumra vonatkozó véleményeket és beállítottságokat, ezért nem dicsérhető eléggé.

A keresztény középkor egyszerre hozta az ókori stoikusaihoz, epikureusaihoz és más irányzatokat követő filozófusaihoz képest a szigorú önmélt és a ritkábbá váló öngyilkosságokat, hogy aztán az utóbbiakat a reneszánszsal a szabadabb felfogás és a gyakorbabb „hablilba hervélykedés” (Shakespeare kifejezése) váltsa fel. Az önkézü halál jogáért vívott harc része lett az emberi autonómiáért folytatott küzdelemnek. Úgy tünik, hogy ez a jelenség az öngyilkosság kultúrtörténetének feloldhatatlan paradoxonja marad: bár az öngyilkosságot mind a humanista orvostudomány, mind pedig (ha nem is kivétel nélkül) az

egyéni szabadságra törő mindennapi gondolkodás, a „common sense” sajnálatos, megelőzendő jelenségnek, minden megértése mellett negatívnak tartja, prevenciójára, arányszámának csökkentésére antihumanista rendszerek és legalábbis erős antihumanista elemeket tartalmazó gondolatrendszerek alkalmasabbak. A közvélekedés és a vulgáris politikai publicisztika úgy tartja, hogy a diktatúrák „hajszolnak” több embert az öngyilkosságra. Ez nem igaz. Ceausescu Romániájában kevesebb ember ölte meg magát, mint Kádár Magyarországon; Szabadkán több, mint Kolozsvárott.

Hogyan tovább? Jó lenne, ha valaki – talán éppen Zonda – megírná a magyar öngyilkosságok mentalitástörténetét, historikus szociológiáját; ha nem is az őshazától napjainkig, de kezdetnek legalább a XIX. és a XX. századét. Némely híres magyar öngyilkosság agyonbeszéltek tünik ugyan, de a magyar öngyilkossági járvány kontextusában leldolgozva az új szempontok nyomán talán még Csáth Géza, József Attila vagy Teleki Pál halálának vizsgálata is hozhat új eredményeket. Jó lenne, ha a mindeddig jobbára a társadalomelméleti önkorlátozás stratégiáját követett magyar pszichológia kísérletet tenné illetékességi körét, és eredményeivel behatolna a történettudományba, az irodalomtörténetbe, a filozófiába. Zonda könyve egyike az első fecskéknek, akik – talán – tavaszt csinálnak majd.

Harmat Pál

A HOLMI POSTÁJÁBÓL

Kedves Réz Pál!

Nem fárasztalak túlságosan sűrűn leveleimmel. Többek között azért, mert mostanában elég sokat írok és publikálok olyan témakörben (gazdaságpolitika), amely közelebb áll hozzám. Úgy is mondhatnám, hogy amióta nem csinálom, azóta magyarázom, de leginkább kritizálom.

Most az készített levélíráásra, hogy a *Holmi* márciusi számában elolvastam Lengyel Balázs, Nemes Nagy Ágnes és Vas István le-

vélváltását. Mindhármuknak (az élőnek és a holtaknak) nagy tisztelője vagyok, és ennek megfelelő élvezettel láttam neki az olvasásnak. Háromszor elolvastam az öt levelet, hosszasan elidőzve egy-egy különösen szép és okos gondolaton, de harmadszorra sem kaptam választ arra a kérdésre, amely az első olvasás után felmerült bennem. Nevezetesen arra, hogy miért írták meg ezeket a leveleket. Hiszen érezhető, hogy a kölcsönös tisztelet és nagyrabecsülés mellett valami feszültség zavarja Vas István és a Lengyel-Nemes Nagy házaspár viszonyát. „*Hogy lehet az, ... hogy a mi magyar líra megítélésében látszatra ellenütés nézeteket vallunk ... és utóán nem is látszatra, sajnos*” – írja Vas István. A következőkhől és a válaszlevelekhől nekem úgy tűnik, mintha egyáltalán nem vallanának ellentétes nézeteket. Inkább az volt az érzésem, mintha csak ellentétes nézeteket tulajdonítanának egymásnak. En őszintén szólva abból, amit leírtak, nem tudtam megállapítani, hogy tulajdonképpen miről vitatkoznak visszafojtott, udvarias, de mégis nyilvánvaló indulattal.

Azt hiszem, ez egy jellegzetes magyar tünet. Mi nemcsak azon tudunk szenvedélyesen vitatkozni, amit a másik mond, hanem azon is, amit (feltételezésünk szerint) gondol.

De igazán hálás vagyok, hogy leköszölték a leveleket, és kíváncsi volnék, hogy volt-e ennek a vitának – a levelekben kölcsönösen megígért – folytatása. Hiszen a következő években sok lehetőség kínálkozott erre (például Szigligeten).

Nagy érdeklődéssel olvastam Szamuely

László frását is. Szamuely alapvetően a gazdasági kibontakozás „neoliberálisok” által kínált megoldásának realitását vitatja. Megállapításaival nagyrészt egyetértek, különösen a gyors ármeneibe vetett illúziók lerombolásával. Az azonban tény, hogy – Sárközy Tamás kifejezését kölcsönözve – a „történezműveltség” képtelen volt a gazdasági válsághelyzetet lényegében etatista módszerekkel kezelni. Ami számomra érdekes, hogy Szamuely cikkében ismét csak egy sajátos vitamódszerrel találkozunk.

O ugyanis nem feltételezett gondolatokkal vitázik, hanem figyelmen kívül hagyja a liberális koncepciónak egy lényeges elemét. Nevezetesen azt, hogy a privatizációt nem a kormány, hanem a parlament ellenőrzése alá kell helyezni. Ezt én fontosabbnak tartom, mint azt, hogy milyen sebességgel és milyen állami részvétellel kell a privatizációt folytatni. A legnagyobb probléma azonban az, hogy Szamuely ugyanúgy nem tud megnyugtató megoldást javasolni, miként – sajnos – a pártok sem.

„*Bizakodjunk abban, hogy a dráma nem alakul át tragédiává*” – ezzel lejezi be cikkét Szamuely. Ez a madáchi megoldás nem nyugtat meg. Így hát Vas Istvánnal együtt szívem szerint ezt mondanám: „*Adj hitet szívvel és elmével, vágan kimaradni a korból.*”

De nem lehet kimaradni, csak kihalni. És ez sem old meg semmit.

Baráti üdvözléssel

Bihar István

1994. március 17.

A folyóirat a Művelődési és Közoktatási Minisztérium,
a Soros-alapítvány, a Budapest Bank és a József Attila-alapítvány
támogatásával jelenik meg